

Capítol 5: El segle XIX

El Cantó Federal Independent de Torreblanca

No és possible acabar el relat històric del segle XIX de Torreblanca ignorant un fet de tal importància com ho va ser la declaració cantonal de la localitat.

L'arxiu municipal guarda un plec de documents que va tindre la sort d'escapar del foc, on va ser tirat en alguna de les ocasions en què, la ignorància unida a la por va intentar purificar el passat amb la crema de llibres i documents, alguna persona anònima els va vore i els va salvar i avui podem estudiar el contingut d'uns papers que mostren les senyals del foc en els quatre vores, però que ens han pogut conservar el testimoni manuscrit de sis dies d'independència del poble de Torreblanca.

Aquesta documentació va vore la llum pública l'any 2007, quan vaig publicar *El cantó federal independent de Torreblanca*¹, del que presente, a continuació, un xicotet resum.

La declaració cantonal de Torreblanca

En la Vila de Torreblanca vint i un de Juliol de mil vuit-cents setanta-tres Reunits a la Sala Capitular d'aquesta Vila una multitud de ciutadans de la mateixa demostrant els seus ardents desitjos i adhesió (a) la declaracio de la República Federal acatant-la i respectant-la van declarar unànimement sotmetre's a ella en totes les seves parts declarant-se Cantó Federal Independent.

¹ Pañella Alcàcer, J.M. *El Cantó Federal Independent de Torreblanca* Ed. Antinea, Vinaròs 2007

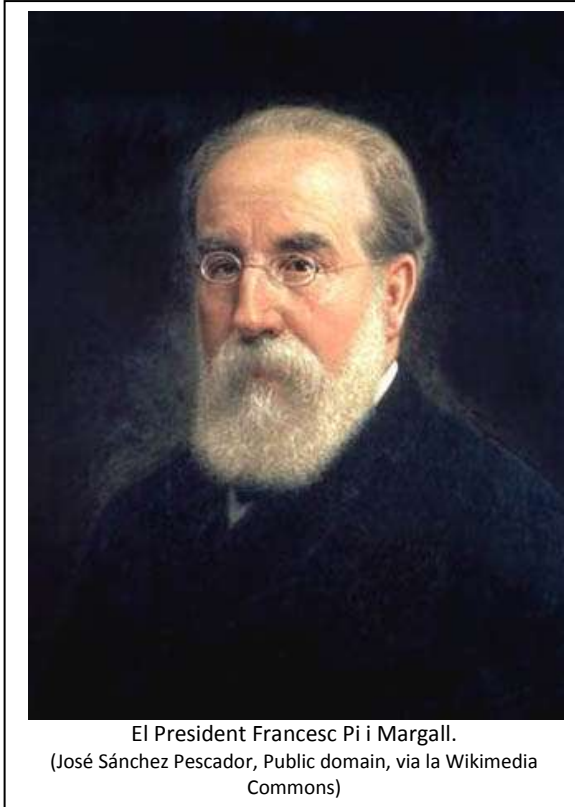
Aquestes paraules pronunciades el vint-i-u de juliol de 1873 en la sala Capitular de l'Ajuntament de Torreblanca, obriran un procés de 6 dies en què Torreblanca es declararà independent dins del moviment cantonal que s'estenia per l'Estat, principalment per Andalusia i el País Valencià. Que un poble de les dimensions de Torreblanca fera una declaració d'independència per a constituir-se en la base necessària per la construcció d'un estat federal, he considerat que té suficient importància per a dedicar-li un capítol.

La reina Isabel II i el seu consort Francesc d'Asís de Borbó.
(<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=5372772>)

Per entendre el fenomen del cantonalisme ens hem de situar en el moment de la Primera República, que va arribar després de la Revolució de 1868, la qual rep el nom de la Gloriosa. Una vegada més va ser l'exèrcit qui va decidir els canvis polítics que havien de fer-se a l'Estat; el descrèdit i la corrupció imperant en els darrers anys del regnat d'Isabel II, junt amb una forta crisi que ocasionà una important agitació social van ser les claus del pronunciament dels Generals Prim i Serrano i l'Almirall Topete i la conseqüent revolució de 1868. Després de la victòria dels revoltats, dirigits pel General Serrano, a la batalla d'Alcolea, la reina Isabel II abandona el país i se'n va a França mentre a les ciutats es constitueixen les Junes Revolucionàries amb els partidaris de la revolució, principalment progressistes i demòcrates republicans. Els crits de "visca la llibertat" i "a baix els Borbons" acompanyats pels cant de l'himne de Riego, s'ajuntaven als manifestos programàtics que citaven els principis bàsics del liberalisme, i altres mesures populars com l'abolició de les quintes i de l'impost dels consums.

A continuació es crearà una monarquia constitucional amb Amadeu I de Savoia, que regnarà des de 1870 a 1873, quan és assassinat el valedor d'aquest rei, el General Prim, fet que motivarà l'abdicació d'Amadeu i el pas definitiu cap a la república.

Una situació política molt disgregada va facilitar l'accés al poder del republicans federalistes, representats pel President Pi i Margall, home influenciat per la doctrina del pluralisme social de Krause i el socialisme utòpic de Proudhon i que entenia la política com una successió de pactes de baix cap a dalt.

Ja amb anterioritat, el 18 de maig de 1869, el corrent federalista dels republicans, dirigit per Pi i Margall, havia organitzat una reunió a la ciutat de Tortosa on es

troben els federalistes de Catalunya, País Valencià, Balears i Aragó i signen el Pacte de Tortosa per tal d'impulsar la creació d'una república federal. Hem de citar la participació del castellonenc González Chermà, que posteriorment tindrà un gran protagonisme en la creació del Cantó de Castelló.

Una vegada elegit, Pi i Margall, President de la República, al ser un republicà federalista, consideraren els seus correligionaris que a la República se li donaria una organització federal però, Segons Miguel Artola², la impaciència dels federals, la influència dels internacionalistes també federals i en algunes ocasions, com en Alcoi, les reivindicacions socials del proletariat, van ocasionar el desplaçament des del sistema federal al cantonalisme amb la intenció d'implantar la República federal des de baix cap a dalt. Així és que moltes poblacions del País Valencià es

² Artola, M.; La burguesía revolucionaria (1808-1874). Historia de España Alfaguara, Tom V. Alianza Editorial, S.A. Madrid 1983. P. 395

declararen Cantó Federal Independent, les més importants les tres capitals de província, Alacant, Castelló i València i també Alcoi, on va tindre, a més, característiques de revolució obrera influïda pels successos de la Comuna de París. Però el cantó preminent va ser el de Cartagena perquè fou el primer en declarar-se i també perquè va aconseguir que es sumés al moviment l'exèrcit i els vaixells de guerra *Almansa* i *Vitòria*, el que li va donar la força necessària per suportar el setge al que els va sotmetre l'exèrcit que Nicolas Salmerón, qui substituï Pi i Margall en la presidència de la República, havia enviat a Cartagena baix el comandament del General López Domínguez.

A Castelló es van declarar Cantó Federal onze poblacions: Borriana, Vinaròs, Vila-real, La Vall d'Uixò, Almenara, Nules, Figuerols, Xilxes, Eslida, Betxí i Torreblanca.

Pel que ens toca a la població de Torreblanca sabem que des de febrer de 1873 existeix un Comitè Republicà Federal, els membres del qual eren: Manuel Vizcarro, President honorari; President executiu, Luís Martí; vicepresident, Pablo Moliner (potser Molner) i vocals Ramon Ten, Tomás Puig, Manuel Laborda, Blas Barceló, i Manuel Salvador, essent secretari Pascual Llopis³.

Torreblanca, seguint la proclamació cantonal que ja havia fet Castelló, decideix avançar-se a la posada en pràctica de la mateixa constitució declarant-se cantó per la voluntat sobirana dels seus habitants, iniciant d'aquesta manera el moviment des de baix cap a dalt.

³ Periòdic El Centinela Federal, 2 de març de 1873

Com hem dit el vint-i-u de juliol de 1873 es reuneixen un grup de ciutadans en la sala Capitular de l'Ajuntament de Torreblanca i es constitueixen en Cantó Federal Independent al temps que elegeixen una Junta Revolucionària formada per nou ciutadans⁴.

La Sala Vella, nom que rebia l'edifici on avui està situat l'Ajuntament de Torreblanca seria, molt possiblement, el lloc on es procediria a la declaració del Cantó Federal Independent

El poble reunit en assemblea els faculta per sostenir l'ordre públic i per prendre les disposicions que consideren oportunes per al bon funcionament de l'Administració mentrestant s'establisca el règim a seguir per la Federació. Al mateix temps se'ls autoritza a destituir els actuals components de l'Ajuntament i també aquells empleats perjudicials a la causa. Aquesta acta la signen persones presents l'acte⁵.

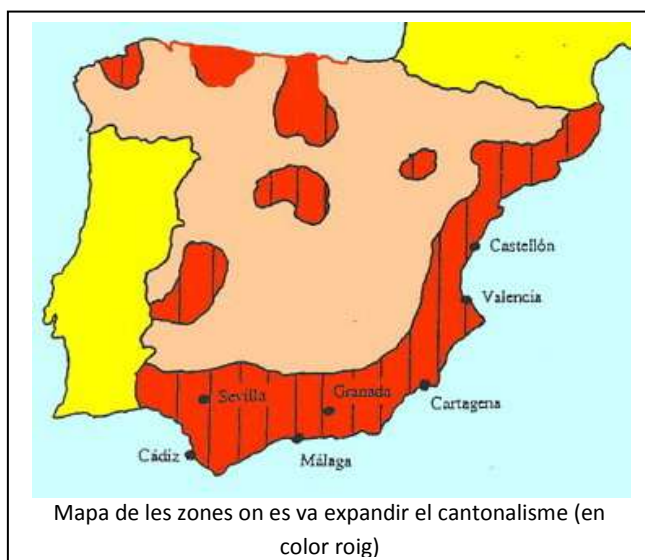
⁴ Els components de la Junta Revolucionària són: Tomas Font Bueno, Pablo Molner Persiva, Juan Fabregad Vinuesa, José Simó Boix, Toribio Cortes Vela, Mariano Segura Balmes, Francisco Vilaplana Cortes, Manuel Salvador Doménech i Francisco Badenes Pastor.

⁵ Els signants són Sebastian Balaguer, Florentín Ferrer, J. Blasco, Victor Persiva, Manuel Mars i Tomàs Barrachina Manuel Laborda i Pablo Molner Toribio. A més posen la seua signatura Juan Fabregad, a prec de Ramón Fabregad i i Victor Persiva , a prec de Ramón Betored Vinuesa.

Posteriorment es celebra la sessió Inaugural de la Junta Revolucionària i eligeixen Pablo Molner Persiva per al càrrec de President i Toribio Cortes Vela com Vicepresident. Serà designat Secretari José Simó Boix.

Una vegada constituïda la Junta Revolucionària s'acorda la destitució de l'Ajuntament i es mana que compareguen els seus membres⁶ que així ho van fer lliurant-los les insígnies i estris que tenien. El acte va tindre un caràcter totalment pacífic i institucional, de manera que la Junta va consignar un vot de gràcies a l'Ajuntament cessat, agraint la seua dedicació als càrrecs que fins aquest mateix moment tenien.

A Castelló s'havia proclamat el Cantó el dia 19, dos dies abans que el de Torreblanca i és curiós el comunicat que envia la Junta Revolucionària de Castelló a l'Ajuntament de Torreblanca ordenant que lliure el poder a una Junta Revolucionària local totalment distinta de la que s'havia constituït, i la contestació que els de Torreblanca li fan és una mostra del pensament dels republicans federals intransigents; la resposta diu que *no reconeix eixa Junta per admetre cap personal proposat per ella ... més encara quan*

no és legal que la Junta de Castelló vinga a ficar-se en assumptes propis d'aquests ciutadans en qui resideix el dret de nomenament de la seua junta com així han fet.

Aquesta contestació mostra, fins l'extrem, el concepte de que el poder residia en el poble i era aquest qui en un procés de cessió voluntària

de competències donava valor a les institucions superiors, per tant, ningú podia imposar-li altres representants que els que el propi poble decideix.

Potser els fets anaven ocorrent tant ràpidament que els de Castelló no coneixien que a Torreblanca ja havien fet la declaració cantonal i la

⁶ Eren els següents : Alcalde, Vicente Alcina Fabregad; Regidors, Benito Giner Masijo, Vicente Balmes Traver, Carlos Fonte, Basilio Pitarch, Gaspar Puig, Bartolomé Fabregad Mars, Ramón Vilaplana i Francisco Pacheco Paniagua.

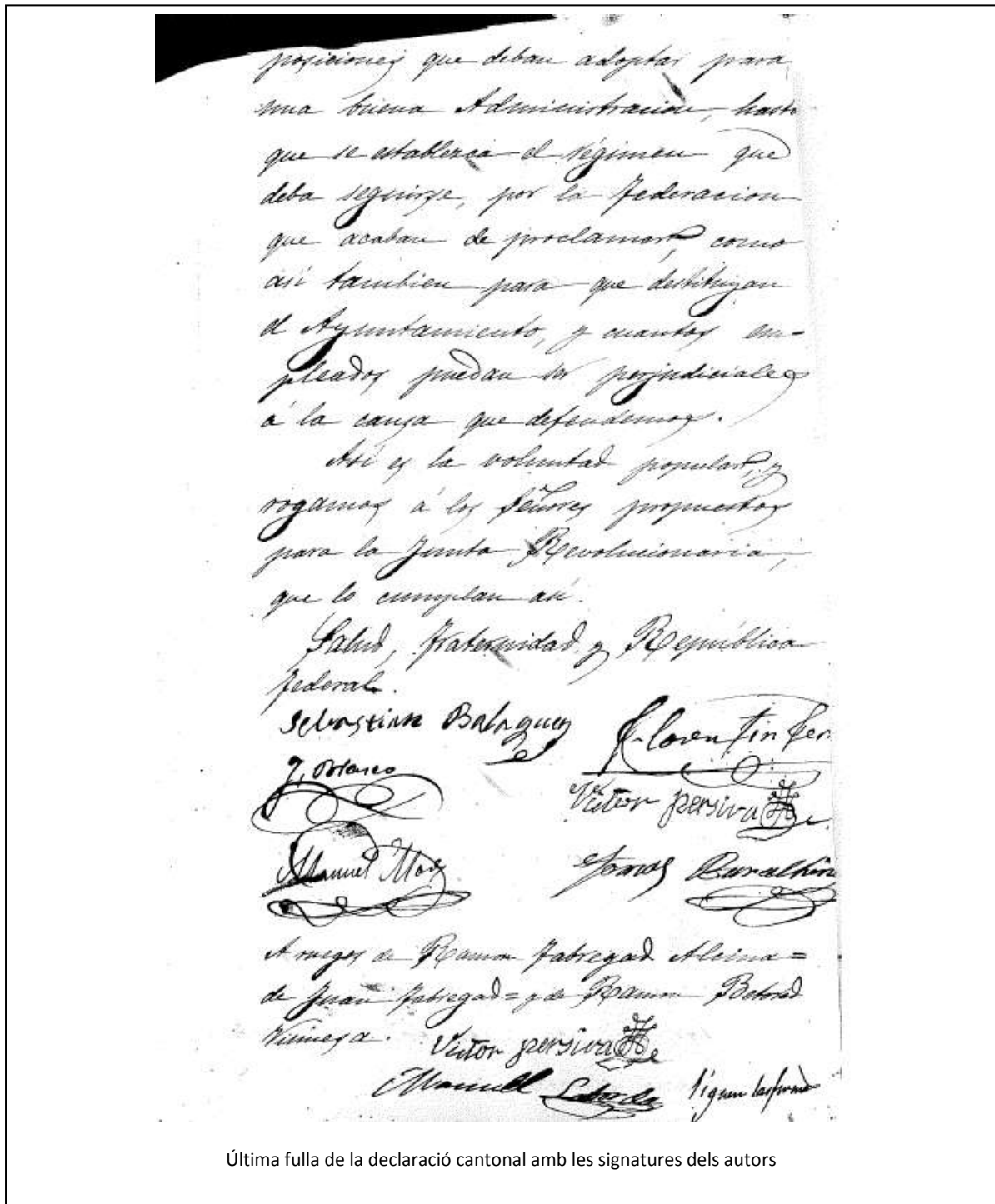
constituïó de la Junta Revolucionària. De tota manera no hi hagué més conflicte. La declaració cantonal va motivar la dimissió del president Pi i Margall, a qui la seua ideologia no li permetia enviar l'exèrcit contra el poble. El seu successor, Nicolas Salmeron, va recórrer a l'exèrcit per sufocar el moviment cantonalista i, a Castelló, l'encarregat va ser el Brigadier Villacampa. Castelló se va rendir el 26 de juny, el mateix dia que Villacampa envia un telegrama a Torreblanca, a les 10 del matí, ordenant la dissolució de la Junta i la reposició de l'Ajuntament anterior, baix l'amenaça de ser afusellats els individus que la componen.

Aquesta amenaça, junt a la caiguda del Cantó de Castelló que ja s'havia produït, ocasiona la ràpida contestació de Pablo Molner, President de la Junta Revolucionària de Torreblanca, en la que es dona compte del compliment de les ordres rebudes.

Així acaba l'aventura del Cantó Federal Independent de Torreblanca, que no és més que un intent més de donar a l'estat espanyol una organització assumida des de la base del poble, una experiència en la que el poble exigeix ser el dipositari de la sobirania, ben al contrari del que estava passant a tota Espanya, on la sobirania havia estat en una monarquia que no representava de cap manera el poble, que va haver d'abandonar el regne per la corrupció de la que es va rodejar i perquè no va saber adaptar-se a un món que anava evolucionant amb l'aparició de noves forces demòcrates dotades d'un programa coherent de canvi social. la Primera República es va trobar amb un sector de la societat, representat pels republicans federalistes, disposat a crear una estructura d'estat basada en la voluntat popular, originant un estat la legitimitat del qual estava basada en la cessió de la sobirania de l'individu a la societat immediata que representava el cantó fins arribar al propi Estat. Tot un somni que ens fa preguntar-nos si avui s'ha aconseguit l'acceptació d'aquesta legitimitat de l'Estat respecte l'individu.

Potser, d'entrada, puga parèixer no sols estranya sinó descabellada la insurrecció cantonal, però si s'analitza amb profunditat en ella trobem que té bases profundes procedents de les doctrines federals.

Les bases doctrinals dels federalistes arranquen de Montesquieu qui, a *L'Esprit de les Lleis*, és el primer en presentar l'Estat federatiu com el sistema ideal, dins d'un règim republicà que harmonitze la llibertat, la gestió i la seguretat.

Última fulla de la declaració cantonal amb les signatures dels autors

També Rousseau i Kant es refereixen en la seua obra al federalisme, pronunciant-se, principalment el segon, de manera molt clara en favor de

la República federal. Tots ells tenen una indiscutible influència en els liberals espanyols .

Seran diferents les influències que tindran la Revolució Francesa i la Constitució dels Estats Units; mentre que en la primera la tradició jacobina va valorar la tendència federal jutjant-la com a separatista, la constitució federal dels Estats Units consideraria el federalisme base de la prosperitat del règim americà.

Des dels orígens, el federalisme espanyol va anar de la mà del socialisme; Saint Simon considerava la unitat de la societat europea en el seu projecte de federació; també Fourier jutjava necessària l'estructura federal per coordinar els interessos de les distintes comunitats i Proudhon evolucionarà aquestes idees formulant en *El Principi Federatiu* els seus pensaments que serien de gran influència en els federalistes espanyols. Proudhon considerava que les grans unitats polítiques eren sempre nocives per als individus i aspirava a una Europa Unida com a federació dels diferents Estats on, mitjançant pactes, es resolgueren les qüestions nacionals preservant la llibertat i diversitat de cadascú.

En Espanya els republicans i els federals nasqueren junts al voltant de la defensa del sufragi universal, l'unicameralisme i l'oposició al centralisme, començant a intervindre en la vida pública en la dècada dels quaranta, encara que la primera elaboració teòrica sobre la forma política de federació escrita per un espanyol és anterior; són les *Cartas de un americano sobre las ventajas de los gobiernos republicanos-federativos*, publicada en Londres l'any 1826 i atribuïda a Canga Argüelles.

En 1832 aparegué el fullet titulat *Bases de una constitución política o principios fundamentales de un sistema republicano*, escrit per Ramon Xaudaró i Fàbregas i influenciat per les idees de Rousseau i la Constitució americana, on proposava una organització territorial federal, la base de la qual era la província, dividida en districtes i en cantons.

La fórmula federal era inseparable de la República i se li afegí, des del principi, unes reivindicacions molt concretes que, junt a la sobirania popular, la supressió de quintes i consums, judici per jurats i gratuïtat de l'ensenyament primari, aniran sempre en els programes republicans.

Pi i Margall, proposa la teoria del Pacte Federal que consistia en l'acord que devia d'establir-se entre el poble, la província i l'Estat, les tres entitats plenament autònomes, teoria en la que es veu la clara influència de Proudhon.

Per tant no es pot veure el moviment cantonal com una simple aventura, sinó que era la plasmació d'una ideologia determinada que, insistisc, situava la soberania nacional en les persones, en el poble, i ho feia no teòricament, sinó de manera tangible. Segurament, algunes de les persones que el van posar en pràctica no n'eren conscients de la base teòrica en que es sustentava el que estaven fent, però sí que sabien que l'Estat en què vivien no era el que volien, que no actuava segons els seus interessos, els del poble, d'això sí que n'eren totalment conscients.

Les persones que apareixen nomenades en la documentació del Cantó Federal Independent de Torreblanca, no s'apartaran de la política; durant la resta del segle XIX i primera part del XX els trobarem sent regidors de l'Ajuntament i, alguns d'ells Alcaldes, com José Simó Boix, qui ja ha aparegut diverses vegades en capítols anteriors.